

TERIKE HAAPOJA

Teorioita ja käytäntöjä

Ilta-Sanomien Oscar- uutisointi nosti keskusteluihin median epätasa-arvoisen suhtautumisen naisiin tekijöinä. Vaikka uutisointi oli monelle naiselle vain kärjistys usein rivien välissä koetusta vähättelystä, oli ylilyönti kuitenkin mielisintä nähdä päivälehdessä junttiutena – hallitsevathan kaikensorttiset toiseuskysymykset akateemisen keskustelun ja taiteen alueita. Näissä keskusteluissa seksismi ja soviniismi kuuluvat yhdessä rasmin, spesismien tai kolonialismin kanssa ideologioiden hautausmaalle. Samalla ajattelijoiden terävin kärki julistaa valistusmiehen kuolemaa. Tasa-arvo on itsestäänselvyys, koska siitä puhutaan sellaisena – *Iltriksen* maailmankuva koskettaa heitä, joiden ajattelu vielä laahaa teorian perässä.

Selailin kolumnin aihetta pohtiessani Ville Lähteen *Niukkuuden maailmassa* -kirjaa. niin & näin -kirjasarjassa julkaistua teosta suosittelen kaikille asiasta kiinnostuneille ja erityisesti niille, jotka eivät ole, rakentaahan teos tehokasta argumentaatiota kulutuskulttuurin puolustajia vastaan. Kirjan lopussa ollut kirjasarjan julkaisuluettelo lukiessa käy ilmi, että etiikka, toiseus, luonto ja yhteiskunnallinen radikalismi ovat kirjoittajien mielialheita. En voinut olla tekemättä pientä laskelmaa. Sarjan 69 kirjasta yhdeksässä oli mukana naisen kosketus – tosin näistä viidessä kirjan synnyttämiseen oli tarvittu avuksi yhtä tai useampaa mieshenkilöä (lohdutukseksi voinee arvioida, että kirjasarjan miehisistä edustajista naisia suurempi prosenttiosuus on edesmenneitä).

Tein aikanaan samantyyppisen laskelman hermostuttuani *Hesarin* kulttuuritoimituksen edelleen uutisoimaan *Ars Fennica* -taidepalkinnon lausumaan. Vuonna 2009 ehdolla oli vain miehiä, mitä säätiö perusteli aiempien vuosien ”naisten ylliedustuksella”. Olen itsekin saanut kunnian olla ehdokas, mutta silti näppituntumani oli toinen. Säätiön verkkosivulla olleen nimilistan perusteella luvut menevät suunnilleen näin: työryhmät mukaan lukien kaikista 127 palkintoehdokkaasta 83 on miehiä, 44 naisia. Palkinnonsaajia on yhteensä 20, joista 15 miehiä. Palkinnon valitsevista 20 asiantuntijasta 14 on miehiä. Säätiön myöntämät elämäntyöpalkinnot menivät nekin Ilkka-Juhani Takalo-Eskolalle ja Harry Kivijärvelle. Vuosittain jaettavan tunnustuksen on kopannut naisväki viimeksi kymmenen vuotta sitten.

Taidekoulutasolla sukupuolijakauma on vielä tasaisehko. Kokemukseni mukaan myös työkentällä arvostus kallistuu tasaisesti molempiin suuntiin. *Ars Fennica* kuitenkin tituleerataan pohjoismaiden suurimpana taidepalkintona eikä erityisesti miestaiteen foorumina. Mielenkiintoista on, että palkinnonsaajan valitsee joka

vuosi vaihtuva kansainvälinen taiteen ammattilainen; näin pyritään, aivan oikein, mahdollistamaan taiteen arviointi ennakkoluulottomalta pohjalta.

Palkinnonsaajat ovat ehdottomasti tunnustuksensa ansainneet. Listassa on ystäviäni ja paljon arvostamiani kollegoja. Mutta ehkä palkitsemistilanteessa – ja nyt kieli keskellä suuta – perinteisesti *poikamaisuuteen* liitettyt elementit ovat helpompia arvottaa historiallisella mittaristolla. Viime vuosien voittajataiteilijoiden teoksia leimaavat pellepelotonmainen työtapa, huumori, arkkitehtoniset lähestymistavat, keräily tai pitkälle viety laitteiden ja kojeiden hallinta. Pilvi Takalan sosiaalisten teosten hiljainen radikaalius, Hannaleena Heiskan mysteeriset eläinhahmot, Elina Brotheruksen omakuvat tai Salla Tykän kehoon ja kauneuden ideaaleihin pureutuvat videoteokset ovat yhtä vaikuttavia, mutta kun pitää valita Pohjoismaiden Paras, jäävät kehot, emotiot, naiset ja eläimet ehkä alitajuisesti toiseksi.

Koska miesäänät hallitsevat usein myös sellaisia aloja, jotka kulkevat feministisen teorian kanssa rinnakkaisia polkuja (kuten kriittinen eläintutkimus, posthumanismin lukuisat alalajit tai filosofiset kirjasarjat), on ilmiötä vaikea hahmottaa. Miehet ovat tasa-arvon asiassa. Kuitenkin olen monessa tilaisuudessa todistanut, kuinka sekä naisten että miesten tasa-arvopuhe on rivien välissä suunnattu nimenomaan läsnä oleville miehille, sille homososiaaliselle joukolle, jota yhteisö käytännössä arvostaa. Toiseudet ovat kiinnostava aihe, mutta asian-tuntemuksen takeena toimivat lopulta perinteiset ”miehiset” hyveet. Kyse ei ole siitä, ettei tasa-arvo (ja muiden ”ei-fallogosentristen” mallien arvostus) olisi yhteinen, jaettu ideaali, vaan pikemminkin siitä, että ideaalin ja käytännön välillä on sokea piste.

Taidehistorioitsija Claire Bishop analysoi teoksessaan *Installation Art* 1900-luvun installaatiotaiteen kehitystä prosesseina, joita leimaa valistusajattelun muovaaman rationaalisen, autonomisen ja koherentin subjektiivisuuden asteittainen kyseenalaistuminen. Katsojan kehollisuuteen pureutuvat, tilaan avautuvat ja maailmankuvaltaan yhä sirpaleisemmat teokset jatkavat psykoanalyysin, feminismin, fenomenologian tai poststrukturalismin kaltaisten suuntausten työtä. Ne tuovat näyttämölle kehoja ja niiden yhteenkytkeytyneisyyttä, elämyttä, luontoa ja kaikkea sitä, minkä valistuspöytä toivotti akkojen asiaksi. Bishop kuitenkin huomauttaa, että tulkintaan sisältyy olennainen ristiriita: kun teokset *teorian tasolla* ehdottavat koherentin subjektin pirstaloitumista, ne *käytännössä edellyttävät* tuon subjektin, joka tarkastelee tätä prosessia. Bishop tuntuu vihjaavan, että valistuspöytä ei ole poistunut näyttämöltä, vaan pikemminkin muuttunut valokeilassa olevan, pirstaloituneen post-post-modernin ihmisenkuvituksen varjoksi, ohjaajaksi, jonka olemassaolon katsoja haluaa unohtaa.

Vastaavan ristiriidan voi pienellä vaivalla löytää useimmilta taiteenalueilta: Samaan aikaan, kun biotai-

teilija työstää studio-laboratoriossaan perinteisiä dualismeja haastavia, hybridisiä elämänmuotoja, hän tekee sen perinteistä tiedemies–tutkimuskohde-rakennetta uusintamalla. Samaan aikaan, kun ekoartisti pohtii luonnon ja ihmisen yhteyttä, hän eristää tämän pohdintansa taidegallerian kaiken (myös luonnon) merkeiksi muuttavaan logosfääriin. Samaan aikaan, kun eläimistä innoittunut allekirjoittanut puhuu kehollisuuden ja ei-kielellisyyden puolesta, hän tekee sen rationaalisuuden asesta, abstraktin kielen tilassa. Perinteiset dualismit haastetaan filosofistaiteellisissa ajatuskokeissa, mutta itse ajatuskoe sijoittuu näiden dualismien hallinnoimaan tilaan.

Myös yhteiskunta on jakautunut kahtia. Samaan aikaan, kun post-humanististen teorioiden ja luonnontieteiden rikas ja laajeneva kenttä julistaa ihmisen ekosysteemiksi, sosiaalisesti konstruktiiviseksi, kumppanilajiksi ja aineella ajattelijaksi, porskuttaa uusliberalismin rationaalinen individuaali häiriintymättä asioiden ja esineiden maailman aallonharjalla siinä määrin menestyksekkäästi, että sen mukaan on nimettävä geologinen aikakausi, antroposeeni. Samaan aikaan, kun teoria diagnosoi narsismin ja etsii syytä lapsuudesta, ovat kyseisen sairausluokituksen piirteet juuri niitä, joilla käytännössä elämässä pärjää. Samaan aikaan, kun teoriassa meidän tulisi vähentää turhaa kulutusta, on käytännössä ostovoimaa lisättävä hinnalla millä hyvänsä. Väestönkasvu on pysäytettävä, mutta syntyvyys on saatava nousuun. Listaa voi jatkaa maailman ääriin: kuilu oman teoriamme ja oman käytäntömme välillä aukeaa mille tahansa työn- tai elämänalueelle katsomalla.

Jakomielitaudin vallassa oleva maailma ei huomaa tilaansa, koska pystyy tarkentamaan vain yhteen olemisen tasoon kerrallaan.

Virginia Woolf kirjoittaa esseessään ”Oma huone”, että vasta, kun on pystynyt henkisesti irrottautumaan uhrin, naisen, sukupuolen tai taloudellisen aseman asettamista rooleista, voi todella kirjoittaa. Tästä näkökulmasta ymmärtää niitä naiseksi syntyneitä tai sellaisiksi tulleita tekijöitä, jotka sanoutuvat irti feminismistä. Kieltäytymällä *underdogin* asemasta voi lunastaa sisäisen vapautensa – ja taiteilijalle harva asia on tätä vapautta merkityksellisempää.

Teorian ja käytännön välinen jännite koskettaa kuitenkin jokaista, joka ajattelee maailmaa työkseen. Kysymys toteutumattomasta tasa-arvosta ei näin olekaan vain sukupuolten välinen ongelma, vaan osa aikaamme leimaavaan ristiriidan periaatetta. Syyttelyn sijaan tulisi pohtia, missä määrin kukin tahollamme toteutamme kaksoisstandardia, joka ottaa annettuna ajattelun ja elämän yhteensovittamattomuuden. Olemmeko aidosti haastaneet valistuksen perinnettä, vai olemmeko vain luoneet uuden retoriikan, joka sallii meidän unohtaa teorioidemme alustana olevan käytännöllisen todellisuuden?